

Tiivistelmä SamiSoster ry:n hallituksen kokouksessaan 11.3.2020 hyväksymästä toimintakertomuksesta

1. SámiSoster ry:n tarkoitus ja arvot

SámiSoster ry on valtakunnallinen sosiaali- ja terveystalouden yhdistys, jonka sääntöjen mukaisena tarkoituksena on valvoa, ylläpitää ja edistää saamelaisten asemaa ja oikeuksia alkuperäiskansana sosiaali- ja terveystaloudella sekä hyvinvoinnin ja saamelaiskulttuurin aloilla kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä. Yhdistys seuraa saamelaisten yhteiskunnalliseen asemaan vaikuttavan lainsäädännön, hallinnon ja rahoituksen toteutumista valtion sisäisen oikeuden ja kansainvälisten sopimusten mukaisesti, tekee em. asioissa aloitteita ja antaa lausuntoja, järjestää ensisijaisesti saamen kielellä saamelaisväestölle tarkoitettuja palveluja, toimintaa ja tapahtumia toimialallaan ja harjoittaa toimialaansa kuuluvaa kehittämis-, kokeilu-, koulutus-, kuntoutus-, tiedotus-, julkaisu- ja tutkimustoimintaa.

Yhdistyksen toimintaa ohjaavia arvoja ovat saamelaisten perinteiset arvot ihmisyyden, kohtuullisuuden ja yhdessä sekä lisäksi ihmisoikeuksien kunnioittaminen, yhdenvertaisuus, oikeudenmukaisuus ja yhteisvastuu. Toiminnan lähtökohdaksi on saamelaisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä saamelaisyhteisön elinvoimaisuuden vahvistaminen saamen kielellä sekä saamelaisten arvojen, perinteisen tietämyksen, elämäntavan ja kulttuurin perustalta.

1.1 Toiminnan tavoitteet

- Saamelaisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ja hyvinvointia uhkaavien ongelmien ehkäiseminen sekä yhdenvertaisuuden, yhteisöllisyyden ja osallistumismahdollisuuksien edistäminen.
- Saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien sekä niihin pohjautuvien palvelutarpeiden edistäminen sote - uudistuksen toimeenpanemisessa ja kehittämisessä.
- Järjestötoiminnan ja järjestölähtöisen auttamistoiminnan toteuttaminen ja kehittäminen sekä yhdistyksen resurssien ja toimintaedellytysten turvaaminen.
- Kehittämistoiminnan tukirakenteen toteuttaminen, sidosryhmätoiminnan vahvistaminen sekä järjestötoiminnan ja kehittämishakkeiden arvioinnin kehittäminen ja saamelaiskulttuurilähtöisten toimintamenetelmien kehittäminen yhteistyössä eri tahojen kanssa.
- Saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisten hyvinvoinnin ja terveyden tukeminen, mm. järjestämällä yhteisiä tapaamisia. Pyrkimyksenä on myös aikaansaada ylisukupolvisen ajattelun perustuvia ja eri-ikäisiä sukupolvia yhteen kokoavia yhteisöllisiä, saamelaisen identiteetin, kielen sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta vahvistavia matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja.
- Yhteistyön kehittäminen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja saamelaisalueen seurakuntien kanssa ja uudenlaisten toimintamallien etsiminen sekä lapsiperheiden että ikäihmisten tukemisessa.

2. Toimintaympäristö

Saamelaisen yhteiskunnan rakenteet ovat valtaväestön rakenteisiin nähden hyvin vajavaiset. Suomalaisessa yhteiskunnassa toimivat itsenäisten kansakuntien tavanomaiset rakenteet ylimmistä valtioelimitystä toimeenpaneviin eli operatiivisiin valtionhallinnon toimielimiin ja kunnallisen itsehallinnon toimielimiin saakka. Lisäksi siellä toimii ja vaikuttaa laaja ja monipuolinen kolmas sektori tuhansine yhdistyksineen ja

säätiöineen. Saamelaisessa yhteiskunnassa toimii vain muutamia saamelaisiin lähtökohtiin nojaavia julkisrahoitteisia organisaatioita. Niistä keskeisin on saamelaisten keskuudestaan vaaleilla valitsema edustuksellinen itsehallintoelin saamelaiskäräjät, joka on tavallaan saamelaisten "eduskunta" Suomessa.

Operatiivisen tason, saamelaisten itsensä asettamia organisaatioita, joilla on päätoimista ja vakituista henkilöstöä palveluksessaan on hyvin vähän. Saamelaisten perustamia yhdistyksiä on monia, mutta SámiSoster ry on Suomessa ainoa valtakunnallinen saamelainen sosiaali- ja terveystalon yhdistys, jolla on palveluksessaan päätoimista ja vakituista perus- ja kehittämistoimintaa hoitavaa henkilöstöä. Sen vuoksi se kykenee suunnitelmalliseen ja pitkäjänteiseen toimintaan. Yhdistyksellä on siten iso rooli ja vastuu saamelaisten hyvinvointityössä.

Yhdistyksen toimintaympäristö on laaja ja monimuotoinen sekä maantieteellisesti että toiminnan kohderyhmien osalta. Yhdistyksen haasteena ovat mm. toimintaympäristön muutokset, toimintakentän laajuus, koko sosiaali- ja terveystalon kehittäminen, laaja alan lainsäädännön kehittämistyö sekä saamelaisten oikeudet ja asema alkuperäiskansana. Erityiseksi haasteeksi muodostuu vireillä oleva sote- ja maakuntauudistus. Jo nyt on haasteellista toimia yksittäisten lähikuntien kanssa, joten laajat sote- alueet vaativat yhdistykseltä aiempaa enemmän ja laajemmin osallistumista saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien edistämiseksi. Ne vaativat yhdistyksen toimijoilta aiempaa suurempia panostuksia, ajan tasalla pysymistä, vaikuttamista ja osallistumista.

Oman haasteensa asettaa myös yhdistyksen asema yleisjärjestönä, jolloin kohderyhmät ja tehtäväkenttä ovat tavanomaista laajemmat. Sääntöjensä mukaisessa edunvalvonnassa ja kehittämistoiminnassa on seurattava ja vaikutettava useiden eri ryhmien (eri potilasryhmät, eri vammaisryhmät, eri ikäryhmät/lapset, nuoret, vanhuset, perheet, erilaisissa elämäntilanteissa olevat jne.) hyvinvoinnin vajeiden huomioimiseen sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ja monella tavalla asioihin vaikuttamiseen. (vrt. eri vammaisryhmien tai potilasryhmien itse kunkin ryhmän omat järjestöt).

Saamelaisten oikeuksien ja saamelaisen hyvinvoinnin edistämiseksi on erityisesti panostettava saamelaiskulttuurin ymmärryksen ja tiedon lisäämiseen laajasti päättäjien ja palvelujen tuottajien keskuudessa. Toiminnan kohderyhminä ovat eri ikäryhmät, eri tavoin vammaiset ihmiset tai erilaisissa elämäntilanteissa olevat perheet ja yksittäiset henkilöt. Maantieteellisenä toimintaympäristönä on pääasiassa saamelaisalue, mutta toiminta laajeni myös ulkopuolelle ja edunvalvontaa ja vaikuttamista sekä saamelaistietouden lisäämistä tehdään sekä valtakunnallisesti että kansainvälisesti. Saamelaisalueen kunnissa palvelujen järjestämiseen vaikuttavat monet erityispiirteet kuten pieni asukasmäärä, laaja ja poikkeuksellisen harvaan asuttu alue, pitkät etäisyydet palvelukeskittyymiin sekä väestön monikielisyys.

Suomessa saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnassa sijaitseva Lapin paliskunnan alue (L 974/1995, 4 §). Saamelaiskäräjien vuonna 2019 keräämien tietojen mukaan Suomessa on 10 759 saamelaista. Saamelaisten kotiseutualueella asuu vajaa 3 500 saamelaista. Enontekiöllä kunnan väestöstä saamelaisia on 23,2 %, Inarissa 31,2 % ja Sodankylässä 1,9 % ja Utsjoella 53,3 % kunnan asukasluvusta. Saamelaisalueen ulkopuolella asuu 68 % saamelaisista.

3. Yhdistyksen talous, hallinto ja henkilöstö

Yhdistykset tulot koostuivat STEA:n avustuksista, 867 834 € ja muista avustuksista ja oman toiminnan tuotoista, 36 444 €, joten toimintavuonna oli käytössä yhteensä 904 279 euroa. Yhdistyksen tilinpäätös vuodelta 2019 osoitti 984,23 euroa alijäämää. Vuoden vaihteessa 2019 yhdistyksessä oli 130 jäsentä.

Kirjanpito ja tilinpäätös ostettiin Sodankylän tili- ja kiinteistö/KLT-kirjanpitäjä Eija Pernulta. Vuosikokous valitsi tilintarkastajaksi Rovaniemeltä Ernst&Young Oy päävastuullisena tilintarkastajana KHT, JHT Anne Räisänen ja varatilintarkastajaksi Ernst&Young Oy, päävastuullisena KHT Perttu Riipi.

Hallituksen jäsenet henkilökohtaisine varajäsenineen (suluissa):

Ristenrauna Magga (pj), Enontekiö	Ellen Pautamo, Tampere
Pekka Aikio (vpj), Sodankylä	Saara Tervaniemi, Inari
Siiri Jomppanen, Inari	Elsa Laiti-Hedemäki, Rovaniemi
Jouni Esa Nousuniemi	Marketta Vuolab
Sunnamaarit Sara-Tornensis, Inari/Kautokeino	Elli Näkkäljärvi, Inari

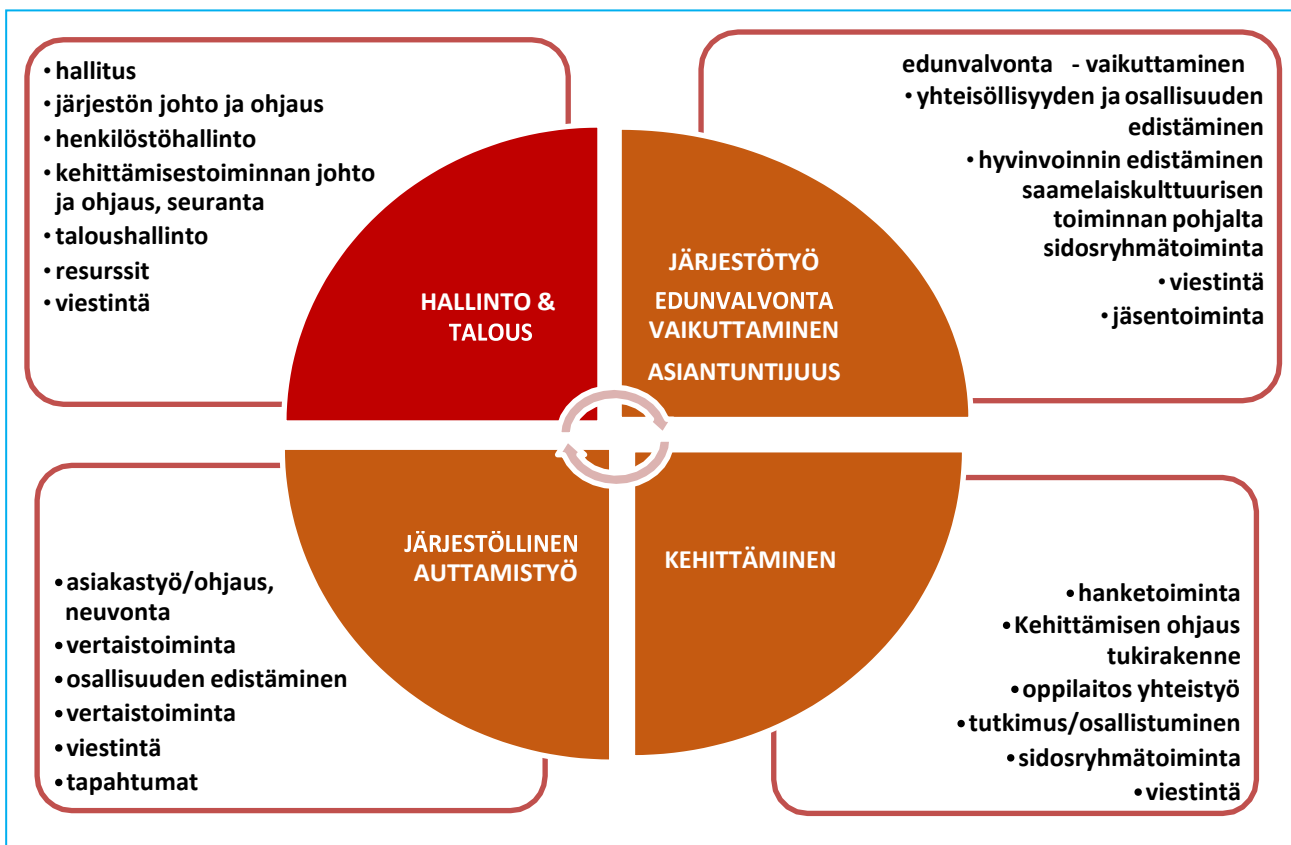
Puheenjohtajan tehtävää hoiti kertomusvuonna varapuheenjohtaja Pekka Aikio, koska varsinaiseksi puheenjohtajaksi valittu Ristenrauna Magga toimi toiminnanjohtajan sijaisena ja Veaján -hankkeen projektipäällikkönä.

Hallitus kokoontui vuoden aikana yhdeksän (6) kertaa, joista kaksi pidettiin sähköpostikokouksena. Yhdistyksen vuosikokous pidettiin 17.4.2019 Inarissa.

Yhdistyksellä on toiminnanjohtajan lisäksi viisi muuta vakituista työntekijää. Lisäksi yhdistyksellä oli kertomusvuonna kymmenen määräaikaista työntekijää.

4. Yhdistyksen toiminnan osa-alueet

Yhdistyksen toimintaa voi havainnollistaa oheisella kuviolla:

5. Edunvalvonta ja vaikuttaminen

Yhdistyksellä oli aktiivista ja laajaa edunvalvontaa ja vaikuttamista sekä asiantuntijana toimimista. Keskeisiä toimintamuotoja siinä ovat olleet aktiivinen toiminta, johon luetaan aloitteet, kannanotot, puheenvuorot, tapaamiset valtakunnan ja aluetason poliittisten päättäjien ja keskeisten virkamiesten kanssa sekä osallistuminen eri toimikuntiin, työryhmiin, tilaisuuksiin ja seminaareihin. Yhdistyksen edustajat pitivät pyydettyjä puheenvuoroja useissa seminaareissa ja olivat yhteistyössä muiden tahojen kanssa järjestämässä seminaareja. Yhdistyksen edustajilla oli pyydettyjä puheenvuoroja 12 eri seminaarissa, joissa kuulijoita yhteensä n. 2000. Erilaisia tapaamisia/neuvotteluja oli 58 ja niissä tavattiin n. 500 henkilöä. Yhdistyksen itse tai yhteistyössä muiden kanssa järjestämiä tilaisuuksia oli 10 ja niissä tavoitettiin n. 1300 henkilöä.

Yhdistyksen toiminnan ja tavoitteiden tunnettavuutta ja näkyvyyttä sekä vaikuttamista lisättiin aktiivisella tiedottamisella. Nettisivuilla tiedottamisen lisäksi käytettiin facebookkia, twitter-tiliä, Instagramia, Sámi Radiota, Lapin Radiota, Yle Sápmín saamenkielisiä uutisia ja ilmoitustauluja. Lisäksi yhdistyksen toiminta oli useita kertoja esillä pohjoismaisesti toteutetuissa saamenkielisissä TV-uutisissa Oddasat, sekä maakunta- ja paikallislehdissä.

Yhdistys esitti sosiaali- ja terveysministeriölle poronhoitajien työterveyshuollon ja poronhoitajien sijaisaputoiminnan kehittämistä. Sijaisaputoiminnassa kehittämisen tarve liittyy resurssointiin, sijaisavun perusteiden laajentamiseen ja sijaisavun käytännön järjestämiseen. Työterveyshuollossa kehittämistarve olisi sekä sisällön kehittämisessä että työterveyshuolto- sopimukseen liittyvissä kysymyksissä.

Yhdistyksen edustajat tapasivat vuoden aikana sekä sosiaali- ja terveysministeri Pirkko Mattilan että perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiurun saamelaisien aseman kehittämisestä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä. Tapaamisissa heille jätettiin muistiot. Puheenjohtaja Pekka Aikio osallistui ulkoasiainministeriössä keskustelutilaisuuteen kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen Suomen 5. raportin valmistelusta sekä keskustelutilaisuuteen viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn suositusten valmistelussa.

Yhdistys antoi seuraavat lausunnot ja muistiot:

- Lapin liitolle Pohjois-Lapin maakuntakaavaluonnoksesta
- Ulkoministeriölle Suomen 7. määräaikaisraportin valmistelusta YK:n TSS-sopimuksen täytäntöönpanosta
- STM:lle kansallisesta mielenterveysstrategiasta ja itsemurhien ehkäisyohjelmasta
- Oikeusministeriölle: Against Hate –hankkeen suositukset viharikosten ja vihapuheen vastaiseen työhön
- Ulkoasiainministeriölle luonnoksesta Suomen yleisraportiksi YK:n sopimusvalvontaelimille
- Sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämishankkeiden valtionavustuksista vuosina 2020-2023.
- Euroopan neuvostolle Vähemmistöjen suojelua koskevan yleissopimuksen Suomen raportista
- Perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiurulle saamelaisien aseman kehittäminen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä

Yhdistys oli kertomusvuonna edustettuna 28 toimikunnassa/työryhmässä.

5. Järjestöllinen auttamistoiminta

Yhdistyksen järjestölliseen auttamistoimintaan sisältyy osallistumismahdollisuuksien tukemista, saamelaiskulttuuristen osallistumisareenoiden järjestämistä, aktivoitua, vertaistoimintaa, neuvontaa ja ohjausta sekä erilaisten tukimuotojen järjestämistä. Erityisesti alueelliset ja paikalliset tapahtumat tukivat merkittävästi asiakkaiden osallisuutta.

Toimintavuoden aikana neuvontaa annettiin yhdistyksen hallinnossa 112 asiakkaalle ja sen lisäksi neuvontaa oli eri hankkeiden kautta. Osallistumisen areenoita ja mahdollisuuksia toteutettiin saamelaiskulttuuristen tapahtumien kautta.

Yhdistys oli mukana Inarissa kunnan nuorisotyön Nuorten Selvä peli -työryhmässä ja Goaikkanas -hankkeen puitteissa jaettu nuorille päihdetietoutta ja osallistuttu päihteettömien tapahtumien järjestämiseen kouluikäisille. Kelan kustantamat saamenkieliset kuntoutuskurssit eri kohderyhmille jatkuivat Lapin kuntoutus Oy:ssä yhdistyksen esitysten pohjalta, ja yhdistys osallistui kurssien markkinointiin ja auttoi hakijoita hakuprosessissa.

Vuosi 2019 oli YK:n alkuperäiskansojen kielten vuosi ja Duodecim huomioi näin Suomen ja EU:n ainoan alkuperäiskansan, saamen kansan kielet tukemalla SámiSoster ry:tä ja Väestöliitto ry:tä 6 000 euron avustuksella. Avustus kohdennettiin Väestöliiton toteuttamaan lasten turvataito- ja kehotunnekasvatus - materiaalin kääntämiseen saamen kielille.

5.1. Saamelaistapahtumat

Tärkeäksi työmuodoksi hyvinvoinnin ja sosiaalisen verkoston edistämiseksi on kehittynyt saamelaisien yhteisöllisyyden vahvistaminen, saamelaisien osallistumisareenoiden järjestäminen sekä osallistumismahdollisuuksien tukeminen.

Saamelaisten kansallispäivä 6.2.

Saamelaisten kansallispäivää juhlistettiin eri puolilla saamelaisaluetta. Inarissa kansallispäivän juhlaan kuului yhdistyksen järjestämä jo perinteeksi muodostunut juhlalounas seurakuntakodilla. Sen jälkeen oli Inarin saamelaiskirkossa Ekumeeninen piispanmessu, jonka toimitti Oulun hiippakunnan piispa Jukka Keskitalo avustajineen. Messussa kolehti kannettiin SámiSoster ry:lle. Inarissa ruokailuun osallistui n. 200 henkeä. Osallistujia oli myös Vuotsosta ja Utsjoelta. Hetassa järjestettiin yhteistyössä Johti Sápmelaččat ry:n ja Enontekiön kunnan kanssa lounas Luovatuvalalla.

Gohkket & Smáhket -työpajat Inarissa ja Vuotsossa

Alli Paasikivi-säätiön avustuksella toteutettiin kolme *Gohkket ja smáhket* -työpajaa, joissa toteutui eri sukupolvien toiminta yhdessä, ikäihmiset, aikuiset, lapset ja nuoret ihmiset yhdessä tekivät saamelaista ruokaa ja siinä yhteydessä kuulumme ikäihmisten kertomana tarinoita omasta elämästä, nuoruudesta, ruokaan ja ruuanlaittoon, ruuan säilytykseen liittyvistä asioista.

Sámit Ovttas -tapahtumat

Sámit Ovttas -tapahtuma suuntautui toimintavuonna Sevettijärvelle kolttasaamelaisten asuttamisen 70-vuotisjuhlaan. Ovttas -tapahtuman suosio perustuu paitsi yhteisöllisyyden ja osallisuuden sekä sosiaalisen verkoston vahvistumiseen, myös turvallisuuteen. Varsinkin ikäihmisten palautteissa nostetaan esiin yhdistyksen työntekijöiden läsnäolo tapahtumissa ja kokemus siitä, että heistä pidetään huolta. Saamelaiskäräjien kulttuurilautakunta myönsi avustuksen tähän tapahtumaan. Enontekiöltä järjestettiin osallistumisen mahdollisuus Kautokeinon saamenkielisen raamatunkäännöksen julkistamisjuhlaan ja Inari-Vuotso alueelta vastaavaan tilaisuuteen Utsjoelle.

Valtakunnallisen vanhustenviikon tapahtumat

Lokakuun ensimmäinen viikko on valtakunnallinen vanhustenviikko, ja yhdistys on perinteisesti huomionnut sen. Kertomusvuonna viikon teemana oli *Varaudu vanhuuteen* ja valtakunnallinen vanhustenviikon juhla järjestettiin Sodankylässä, jonne yhdistys mahdollisti ikäihmisten osallistumiset Enontekiöltä, Utsjoelta, Inarista ja Vuotsosta.

Ikäihmisten joulutapahtumat Ivalossa, Hetassa

Perinteeksi muotoutunut ikäihmisten joulujuhlat järjestettiin Ivalossa ja Hetassa yhteistyössä seurakuntien kanssa. Ivalon juhlaan osallistui vanhuksia paitsi Inarin kunnan alueelta myös Vuotsosta, yhteensä n. 100 henkilöä. Hetassa vastaavassa tapahtumassa oli mukana 50 henkilöä. Utsjoella yhdistys järjesti yhteistyössä seurakunnan kanssa Karigasniemellä tilaisuuden ja sinne osallistui 80 henkilöä.

6. Yhteistyö Oulun hiippakunnan tuomiokapitulien kanssa

SámiSoster ry:llä ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Oulun hiippakunnan tuomiokapitulilla on 6.2.2015 allekirjoitettu yhteistyösopimus, jonka tarkoituksena on kehittää yhteistyötä Oulun hiippakunnassa yhdistyksen toimialoilla. Sopimuksen toimeenpanoon liittyviä yhteistyökokouksia pidettiin kaksi.

Yhdistys järjesti saamelaiskulttuurikeskus Sajoksessa yhteistyössä Suomen evl-kirkon Oulun hiippakunnan tuomiokapitulien kanssa seminaariin, jonka teemana oli *”Saamelaisen perheen arki – positiiviset voimavarat vahvistavat saamelaista yhteisöä”*. Tällä seminaarilla haluttiin nostaa keskusteluun saamelaisten positiivisia voimavaroja ja vahvuuksia, joiden avulla saamelaisperheet ovat sukupolvelta toiselle ylläpitäneet vahvaa saamelaisyhteisöä, saamelaisia perinteitä ja omaa kieltä ja joista voimme olla ylpeitä. Tilaisuuden pääluennoitsijana oli dosentti emerita/kunniatohtori Asta Mitkijá Balto. Seminaariin osallistui noin 50 henkeä.

7. Toiminta saamelaisalueen ulkopuolella

Yhdistys on pyrkinyt tehostamaan toimintaansa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella pyrkimyksenään vastata aiempaa paremmin siellä asuvien saamelaisten kielellisiin ja kulttuurisiin sekä sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyviin tarpeisiin. Siinä tarkoituksessa Tampereella järjestettiin syyskuussa Pynnin seurakuntakodilla tilaisuus yhdessä Sisä-Suomen saamelaisyhdistys Bárpmu ry:n kanssa. Tarkoituksena oli kuulla Tampere-Jyväskylä seudun saamelaisten toiveita ja odotuksia SámiSoster ry:n toimintaa kohtaan ja toisaalta jakaa heille tietoa yhdistyksen toiminnasta. Perinteiseen tapaan yhdessä ruokailu kokosi ihmiset ja syntyi aktiivista keskustelua saamelaisyhteisön vahvistamisesta alueella. Tilaisuudessa kerättiin osallistujilta kirjallisesti palautetta. Tapahtumat nähtiin tärkeänä ja toivottiin kokoontumisia jatkossa säännöllisesti, ja niin, että niissä olisi aina jokin teema, kuten esimerkiksi saamen käsityöt ja kertomaperinne (tarinat ja muistelukset). Osallistujia oli noin 40 henkeä.

Saamelaisalueen ulkopuolella asuvia saamelaisperheitä palveli myös vuosittainen *Meidän perheen loma*, joka toteutettiin yhteistyössä Maaseudun terveys- ja lomahuollon, MTHL, kanssa Siilinjärvellä Rokuan kuntoutuskeskuksessa. Sinne osallistui perheitä eri puolilta Suomea. Leirin palautteiden mukaan he kokivat tärkeänä, että perheiden verkoston luomisen sekä lapset tapasivat muita saamelaislapsia ja saivat kuulla ja puhua saamea.

8. Hanketoiminta

Yhdistys toteutti kertomusvuonna erilaisia kehittämishankkeita, joiden painopisteitä olivat:

- ikäihmisten ja omaishoitajien tukeminen ja perheiden hyvinvoinnin jaosallisuuden lisääminen
- saamelaisen päihdetyön kehittäminen
- terveyden edistäminen erityisesti poronhoitajien keskuudessa
- saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisperheiden hyvinvointia tukevien toimintamuotojen suunnitteleminen.

8.1. Birgen ruovttus - Pärjään kotona

Birgen ruovttus -toimintaa on toteutettu STEA:n Ak- avustuksella Enontekiöllä, Inarissa ja Sodankylän Vuotsossa. Toiminnan tavoitteina on vahvistaa ja edistää Ikääntyvien ja ikäihmisten ja omaishoitajien hyvinvointia luomalla mahdollisuuksia ja edellytyksiä ihmisten osallisuudelle ja mielekkäälle tekemiselle matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa, ryhmä- ja yksilötoiminnoissa ja saamelaisten voimavarojen pohjalta toteutettavilla toiminnallisilla yhteistyöpajoilla sekä monitoimijaverkoston koordinoinnissa. Kolmella paikkakunnalla toimiva Birgen Ruovttus -hanke on muodostunut kunkin alueen tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan. Enontekiöllä ja Vuotsossa toimintamuotona oli myös järjestölähtöinen kotikäyntiyö.

Enontekiöllä

Enontekiön kunta ja seurakunta ovat tukeneet taloudellisesti toimintaa. Toiminta sisältää ikäihmisten aktivointia ja omatoimisuutta tukevia säännöllisesti kokoontuvia, ohjattuja ryhmätapaamisia, joita on pidetty Hetassa, ja Peltovuomassa joka viikko, Karesuvannossa, joka toinen viikko. Toimintaa toteutetaan Hetassa Luovatuvalle, Karesuvannossa kappelilla, Peltovuomassa koululla. Ryhmät kokoontuivat 79 kertaa ja niissä kävijöitä oli vajaa 1000, viikoittain 35–40 eri henkilöä.

Matalan kynnyksen kohtaamispaikka *Luovatupa* Hetan kirkonkylällä on vakiintunut kohtaamispaikaksi varsinkin ikäihmisille. Luovatupa muutti uusiin tiloihin kunnantalon yhteen siipeen, samoin kaikki muut SámiSosterin Enontekiön työntekijät. Torstaisin hankkeen toiminnanohjaaja huolehti KELA:n asiointipisteen asiakaspalvelusta mahdollisuuksien mukaan. Yhteistyösopimuksen mukaisesti kunta korvaa yhdistykselle ko. palvelusta. Luovatuvan kävijäseurannan mukaan v. 2019 siellä oli yhteensä n. 7200 käyntiä, n 800 eri kävijää, joista 80 % oli naisia. Omaishoitajien vertaistoiminta on vakiintunut säännölliseksi ryhmätoiminnaksi samoin vuosittainen saamelaisalueen omaishoitajien leiri, jolle osallistui 15 eri omaishoitajaa eri puolilta saamelaisaluetta.

Inarin kirkonkylässä

Inarissa Doaibmaviessin tila oli vuokrattu Inarin seurakunnalta ja keväällä muutettiin isompaan tilaan, vanhaan pappilaan. Uusi tila on lisännyt toiminnan monipuolistamisen mahdollisuuksia. Doaibmaviessu oli avoinna Birgen ruovttus toiminnalla kolme päivää ja kesäajan tupa on ollut suljettu. Yhdessä ruokailu, duodji, käsityöt ja alueen ympäristönhyödyntäminen toiminnassa korostuvat toiminnassa. Käyntejä toimintatuvalla ja eri tapahtumissa oli n. 950 ja viikoittain 12-17 henkilöä. Ryhmätoiminnat kokoontuivat 103 kertaa.

Vuotsossa

Vuotson Mokta-tuvasta on muodostunut kylän ikäihmisten tapaamis- ja kokoontumispaikka. Tupa on pääsääntöisesti avoinna kahtena päivänä viikossa ja erikseen sovittuna muutoinkin. Kesäajan oli suljettuna. Käyntejä Mokta-tuvalla oli 400. Ohjattu ryhmätoiminta kokoontui 62 kertaa ja niihin osallistui 6.15 henkilöä. Erillinen Ystäväpiiri -toiminnan ryhmä kokoontui 7 kertaa ohjaajan kanssa ja sen jälkeen itseohjautuvana ryhmänä. Vuotson alueella korostui myös etsivätyö sekä ohjaus- ja neuvonta. Kotikäyntejä oli 70, puhelinkontakteja 300 ja tekstiviestejä 200.

8.2. Mettäterapija - saamelaiset voimavarat päihdetyöhön

Goaikkanas – saamelaiset voimavarat päihdetyöhön -hanke jatkui Meahcceterapiija – sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintamallilla, joka on ammatillisesti ohjattua, sosiaalisesti kuntouttavaa, avomuotoista, pienryhmätoimintaa päihdetoimintajärjestäjille. Se rakentuu paikallisten olosuhteiden ja kulttuuristen erityispiirteiden perustalle ja toimintaympäristönä on luonto. Toiminta jatkui Enontekiöllä ja Utsjoki-Inarin alueella. Uutena toimintamuotona kehitettiin kohderyhmälle avoimia toimintapäiviä, asiakaskäyntien ja mettäterapija -leirien lisäksi.

Utsjoella työskentelevä työntekijä siirtyi toukokuussa kunnan palvelukseen, mutta Inarissa työskenteli 100 %:lla työajalla työntekijä, ja se vaikutti Inarin alueen asiakasmääriin ja yhteistyöverkoston vahvistumiseen. Asiakkaita on ohjattu toiminnan piiriin kunnan sosiaali- ja terveydenhuollosta ja lisäksi asiakkaat ovat tulleet mukaan omatoimisesti. Osallistujilta ja yhteistyökumppaneilta on saatu myönteistä palautetta toiminnasta.

8.3. Muittohallat – saamelaisen muistisaira-an arjen apu

Pääasiallinen toiminta toteutui Enontekiöllä ja vain osan vuotta Utsjoella. Hankkeen päämääränä on edistää saamelaisten muistiongelmiaisten kokonaisvaltaista toimintakykyä järjestämällä saamelaisista voimavaroista lähtevää aktivoivaa toimintaa sekä tukemalla heidän omaisiaan ja lähipiiriään arjen sujumisessa. Muistelupiirejä järjestettiin kummallakin alueella ja lisäksi asiakastyöhön kehitettiin järjestölähtöistä kotikäyntityötä.

Muittohallat – saamelaisen muistisaira-an arjen tueksi -hankkeessa on tehty aineistopankki, joka vaatii ulkoasun kehittämistä ja selkiinnittämistä sekä käyttöohjeiden työstämistä. Muittogiisan materiaali on käännetty pohjoissaameksi ja sitä voi hyödyntää saamelaisen asiakkaan auttamisessa, koska saamelaisten oman kielen merkitys ja kulttuurinen ymmärrys korostuvat erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa ja auttamistoimissa, joissa käsiteltävät asiat ovat usein hyvin henkilökohtaisia ja vaikeasti kommunikaitavia. Giisasta löytyy tietoa saamelaisista ja saamelaisten kulttuurista mm. saamen kielestä, elinkeinoista, töistä, vaatuksesta ja luontoon liittyvistä asioista, saamenkielisiä sanontoja hoitotilanteisiin sekä tietoa muistisaira-an kohtaamiseen liittyvistä asioista. Työkälypakissa on materiaalia mm. Muittasän -kortteja, videoita, tarinoita ja linkkejä saamelaiseen musiikkiin. Muittogiisä sopii myös ikäpolvien yhteisen toiminnan suunnitteluun sekä opetuskäyttöön. www.samisoster.fi/muittogiisa.

8.4. Veaján – Jaksan, selvitys saamelaisten poronhoitajien työhyvinvoinnin edistämisen haasteista

MELA:n rahoittaman hankkeen tavoitteena oli selvittää saamelaisten poronhoitajien omia näkemyksiä psyykkistä hyvinvointia tukevasta toiminnasta ja sen tarpeista sekä selvittää ko. palvelujen saatavuutta ja soveltuvuutta kohderyhmälle saamelaisalueella. Omista vaikeuksistaan kertominen silloin, kun ei ole mitään fyysistä kipua tai näkyvää ulkoista vauriota, on erittäin vaikeaa ja se koetaan alentavana ja pelätään, että kertomusta vähätellään. Poromiehen toteamus ”kun sinne menen, eivät ne kysy edes oikeita asioita” kuvaa hyvin avun hakijan ja avun tarjoajan kohtaamattomuutta. Loppuraportti: www.samisoster.fi/raportit.

Veaján -hanke teki tiivistä yhteistyötä Utsjoen kunnan Elämä – Ensiapu itsemurhavaarassa olevalle -hankkeen kanssa. Sen puitteissa pilotoitiin Pohjois-Suomeen Kanadasta lähtöisin oleva itsemurhien ehkäisymalli, ASIST-koulutus.

8.5. Čoahkis – koossa -materiaalipankki

Čoahkis – Koossa -hankkeen tavoite on edistää saamelaisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta edistämällä saamenkielistä ohjausta asiointitilanteissa mahdollistamalla saamenkielisen terveysneuvontamateriaalin saatavuutta ja käyttämistä. Hankkeessa kootaan olemassa oleva saamenkielinen sosiaali- ja terveysalan opas-, neuvonta- ja tiedotemateriaali nettipohjaiseen materiaalipankkiin. Saamenkielistä kirjallista terveysneuvonnan materiaalia on kehitetty ja painettu jonkin verran eri tahoilla, ne ovat kumminkin varsin suppeasti käytössä ja hankalasti saatavissa. ohjaus paranee. Materiaalipankin koostamisella saadaan myös kokonaiskäsitys olemassa olevasta saamenkielisestä terveysmateriaalista, sekä puuttuvan materiaalin tarpeesta. Materiaalipankki löytyy osoitteesta www.samisoster.fi/coahkis.com

9. Tavoitteiden saavuttaminen

Kehittämistoiminnassa on luotu yhdistyksen kehittämistoiminnan käyttöön sopivia työkaluja seuranta- ja arviointiaineiston kokoamiseen ja analysointiin. Ne ovat selvästi selkeyttäneet toimintaa ja nostaneet tuloksia näkyviksi. Vuoden aikana tehtiin eri toiminnoissa tarvittavia muutoksia. Asiakaspalautteissa korostetaan saamenkielisen toiminnan tärkeyttä sekä saamelaisten kohtaamista ja kohtelua. Varsinkin ikäihmisten keskuudessa on nostettu esiin osallistumisen areenat sosiaalisen hyvinvoinnin edistäjinä. Yhdistys onnistui hyvin niiden järjestämisessä, koska niillä saavutettiin laajasti kohderyhmää ja tapahtumien sisällöt oli räätälöity kohderyhmän tarpeiden mukaisiksi. Jokainen tapahtuma, johon oli mahdollista järjestää kuljetuksia, aktivoi varsinkin syrjäkylillä asuvia ihmisiä osallistumaan. Yhdistyksen toiminta on saavuttanut toimintavuoden aikana arviolta 2500-3000 henkilöä, mikä on 2/3 osa saamelaisalueella asuvista saamelaisista. Median, somen, eri tahojen toiminnan yhteydessä yhdistyksen toiminta on ilman muuta saavuttanut huomattavasti enemmän ihmisiä, joten yhdistyksen toiminnan laajuudelle ja näkyvyydelle asetetut tavoitteet ovat toteutuneet.

Yhdistys antoi yksilöllistä neuvontaa ja ohjausta sosiaaliturvaan ja -palveluihin liittyvissä asioissa 105 eri asiakkaalle ja heiltä saadun palautteen mukaan, he olivat hyötynneet palvelusta.

Järjestölähtöisessä auttamistyössä yhdistys saavutti tavoitteet, ja pystyi tarjoamaan osallistumisen areenoita ja vertaistukea sekä tukemaan asiakkaiden sosiaalista hyvinvointia. Syrjäkyläisten ikäihmisten osallistumisen mahdollisuuksien tukemiseksi yhteistyötä tehtiin kunnan järjestämien asiointikuljetusten sekä vapaaehtoisten kanssa. Ikäihmisten ryhmätoimintoihin ja tapahtumiin osallistuneet ikäihmiset, heidän läheisensä ja myös kuntien ja seurakuntien työntekijät ovat antaneet positiivista palautetta toiminnan positiivisista vaikutuksista. He ovat havainneet toiminnan lisäävän ikäihmisten aktivoitumista ja rohkaistumista.

Saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisten hyvinvointia edistävinä toimenpiteinä yhdistys toteutti paitsi edunvalvonnassa, myös yhteistyössä Tampere ja Maaseudun terveys- ja lomahuollon kanssa järjestetyssä ”Meidän perheen loma” leirillä. Leiri järjestettiin Suomussalmella Ukkohallassa, jolloin muualla Suomessa asuvilla lapsiperheillä oli paremmat mahdollisuudet hakeutua leirille. Yhdistys käynnisti kehittämistoimintaa saamelaisalueen ulkopuolella ja siitä saatujen palautteiden mukaan toiminnalle on merkittävää tarvetta.

Edunvalvonta ja vaikuttamistyötä saamelaisten oikeuksien esille nostamiseksi ja työskentely niiden toteutumiseksi on toteutunut kaikessa toiminnassa, ja sidosryhmäpalautteiden mukaan onnistunut siinä hyvin. Siltä osin yhdistys on saavuttanut tuloksia. Yhdistys mielletään valtakunnalliseksi toimijaksi, kutsutaan työryhmiin, seminaareihin puhujiksi sekä kuullaan asiantuntijana toimialaansa liittyvissä asioissa, joten siinä toiminta on onnistunut. Monia asioita on eri työryhmissä edistetty yhdistyksen esityksistä. Esim. eduskunnassa tehty talousarvioaloite määrärahan lisäämisestä valtion budjettiin saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseen, erityisesti mielenterveystyön kehittämiseksi. Sidosryhmäpalautteiden mukaan yhdistyksen toiminta on tarpeellista, saavuttaa kohderyhmät hyvin ja toiminta on näkyvää.

SOTE - asiakasprosessityöryhmissä työskentely Saamelaiskäräjien, kuntien ja sairaanhoitopiirien rinnalla järjestötoimijana on osoittanut yhdistyksen asiantuntijuuden, merkityksen ja osallistumisen välttämättömyyden. Onhan yhdistys ko. työskentelyssä ruohonjuuritason toimija ja asiakkaan ääni. Edunvalvonta- ja vaikuttamistyössä tulokset näkyvät harvoin heti, mutta pitkäjänteisellä työskentelyllä ja yhdistyksen toiminnan tunnettavuudella on ollut mahdollista saavuttaa tuloksia, jotka ovat selvästi todettavissa yhdistyksen aikaansaannoksiksi. Lausuntojen antamisella ja eduskunnan valiokuntien kuulemisiin osallistumisella sote-lainsäädäntöpaketin yhteydessä on ollut vaikutusta. Esim. saamelaisten omakielisten palvelujen turvaaminen ja taloudellisten resurssien tarve nostettiin vihdoin keskusteluun samoin kuin saamenkielen vaikuttamistoimielimen rooli ja asema.

10. Lähitulevaisuuden keskeisimmät haasteet

Yhdistyksen aseman ja roolin vahvistaminen tulee olemaan edelleen keskeinen haaste. Saamelaisten oikeuksien ja yhdenvertaisuuden edistäminen vaativat ehkä toimintatapojen tarkastelua ja kehittämistä nimenomaan järjestötyössä, koska lausunnot ja esitykset eivät toimi riittävän hyvin ko. asioissa. Tietoyhteiskunnan lisääntyminen vaatii viestinnän asiantuntijan palkkaamisen yhdistyksen hallintoon. Saamelaisyhteisten yhteisöllisyyden vahvistaminen ja perheiden hyvinvoinnin edistäminen tulevat olemaan merkittäviä haasteita. Suomen hallituksen suunnitelma saamelaisten psykososiaalisen tuen kehittämiseksi vaatii myös yhdistykseltä erilaisia kehittämistoimia. Henkilöstön rekrytointi tulee olemaan edelleen haasteellista ja vaatii toimenpiteitä.

Yhdistyksen toiminta saamelaisalueen ulkopuolella tulee painottumaan etupäässä saamelaisten kulttuurisen identiteetin, yhteenkuuluvuuden tunteen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden tukemiseen. Lisäksi pyritään tukemaan saamelaisten mahdollisuuksia osallistua aiempaa paremmin oman yhteiskuntansa ja itsehallintonsa hoitamiseen ja kehittämiseen. Konkreettisenä lähiajan tavoitteena on valmistella kiertävä toimintatupamalli ja hakea siihen rahoitusta. Ajatuksena on kehittää toimintatapa, jossa matalan kynnyksen periaatteella toimivaa tapaamis- ja kohtaamispaikkaa ylläpidettäisiin kiertävästi eri kaupungeissa.

Sote- ja maakuntauudistushanke etenee ja yhdistys osallistuu resurssiensa puitteissa ko. työryhmien työskentelyyn ja pyrkii vaikuttamaan uudistusta koskevaan lainsäädäntöön.